

IN DE SERIE:
GROTE ORKESTEN 1 | 4

ntr: 65
Zaterdag
Matinee
grenzeloos nieuwsgierig

7 MAART 2026 | 14.15-16.10 UUR

Haydns Laatste Woorden: tussen angst & schoonheid

Ensemble Resonanz

Riccardo Minasi dirigent

Gijs Scholten van Aschat spreker

Joseph Haydn 1732-1809

Die sieben letzten Worte unseres Erlösers
am Kreuze, Hob. XX/1A (1787)

Wolfgang Herrndorf 1965-2013

Arbeit und Struktur (2010-2013)

[Haydn]

- L'Introduzione (Maestoso ed adagio)
- Sonata I (Largo): Pater, dimitte illis,
non enim sciunt, quid faciunt
- Sonata II (Grave e cantabile): Amen dico tibi:
hodie mecum eris in paradiso
- Sonata III (Grave): Mulier, ecce filius tuus,
et tu, ecce mater tua!
- Sonata IV (Largo): Eli, Eli, lama asabthani?
- Sonata V (Adagio): Sitio
- Sonata VI (Lento): Consummatum est!
- Sonata VII (Largo): Pater! In manus tuas
commendo spiritum meum
- Il terremoto (Presto e con tutta la forza)

concert zonder pauze

In de Spiegel:
toelichting
Lidewijde Paris
Spiegelzaal
13.40-14.05 u

Haydns Laatste Woorden

tussen angst & schoonheid

'Arbeid en structuur', dat waren de belangrijkste factoren die Wolfgang Herrndorf houvast boden tijdens zijn drie jaar durende ziekte. Hij leed aan een kwaadaardige hersentumor. In zijn gelijknamige blog documenteerde en becommentarieerde de auteur van de succesroman *Tschick* * zijn dagelijks leven en zijn gedachten over de dood. Zijn digitaal geschreven laatste woorden, die postuum ook in boekvorm verschenen, worden door Ensemble Resonanz gecombineerd met Joseph Haydns passiemuziek *Die sieben letzten Worte unseres Erlösers am Kreuze*. In zeven langzame en contemplatieve delen schept Haydn een indringend muzikaal beeld bij de laatste woorden van Christus, zoals die in de evangeliën zijn overgeleverd. De teksten van Wolfgang Herrndorf worden voorgedragen door Gijs Scholten van Aschat, die zelf de Nederlandse vertaling verzorgde.

Haydns laatste woorden

Aan laatste woorden wordt sinds mensenheugenis een bijzondere betekenis toegekend. Goethe verlangde op zijn sterfbed naar 'meer licht', Kant stelde nuchter vast 'Het is genoeg' en Beethoven klaagde 'Jammer, jammer, te laat!' – waarmee hij overigens niet verwees naar een onvoltooid werk, maar naar een zojuist aangekomen levering Rijnwijn die hij niet meer zou ontkurken. Hoe dan ook, vaak symboliseren 'laatste woorden' zo treffend het leven en streven van een persoon dat men zich afvraagt of de betrokkene die geniale formulering in zijn precaire toestand überhaupt zelf bedacht kan hebben, of dat welwillende nabestaanden die hem postuum in de mond hebben gelegd.

Zelfs de Bijbel vormt daarop geen uitzondering. De zeven laatste woorden die Christus aan het kruis zou hebben gesproken, komen in geen enkel evangelie in die vorm voor. Ze zijn de optelsom van verschillende laatste zinnen die de evangelisten overleverden: Marcus en Matteüs noteerden alleen 'Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij

* *Tsjik* in de Nederlandse uitgave (2018)

mij verlaten?', terwijl Lucas en Johannes ieder later drie eigen uitspraken toevoegden. Dat de laatste woorden van Jezus dus duidelijk geconstrueerd zijn, en het er bovendien precies zeven zijn (zoals de zeven scheppingsdagen, zeven hoofdzonden enzovoort), maakt duidelijk dat het – zoals zo vaak in de Bijbel – minder om feiten gaat dan om symboliek en de eraan verbonden theologische boodschap. 'De zeven laatste woorden van onze Verlosser aan het kruis' verwijzen elk naar een aspect van de christelijke boodschap: vergeving, troost, verlossing, transcendentie, maar ook het ondraaglijke lichamelijke lijden van een gekruisigde mens.

'De taak zeven adagio's van elk tien minuten te componeren, die elkaar opvolgen zonder de luisteraar te vermoeien, was bepaald niet de gemakkelijkste.' – Joseph Haydn

Haydns Zeven Laatste Woorden, een opdracht vol moeilijkheden

In de Spaanse havenstad Cádiz was met deze zeven woorden al vroeg een specifieke liturgische traditie verbonden. In de woorden van Joseph Haydn zelf: 'In 1786 verzocht een kanunnik uit Cádiz mij instrumentale muziek te componeren op 'De zeven laatste woorden van onze Verlosser aan het kruis'. Het was gebruikelijk om tijdens de vastentijd een oratorium uit te voeren, waarvan de werking werd versterkt door de volgende factoren: de muren, ramen en zuilen van de kerk waren met zwarte doeken bekleed. In het midden hing slechts één grote lamp die de heilige duisternis verlichtte. De bisschop beklom de kansel, sprak een van de zeven woorden en hield een overweging. Daarna verliet hij de kansel en knielde bij het altaar. Deze stilte werd door muziek opgevuld. Voor elk woord betrad hij opnieuw de kansel en na elke overweging speelde het orkest. Aan deze opzet moest mijn compositie beantwoorden. De taak zeven adagio's van elk tien minuten te componeren, die elkaar opvolgen zonder de luisteraar te vermoeien, was bepaald niet de gemakkelijkste.'

Nog altijd ervaart men de lichte vertwijfeling die Haydn moet hebben gevoeld, maar hij loste deze lastige opdracht meesterlijk op. Hij noemde het zelf 'een van mijn meest geslaagde werken'. Ondanks de eenheid van sfeer en tempo bezitten de zeven delen een indruk-

Joseph Haydn
door Thomas Hardy
(1791-1792)

wekkende muzikale variëteit. En Haydn volbrengt zelfs het kunststuk om aan de zeven langzame delen een eveneens langzame inleiding vooraf te laten gaan.

Sprekende muziek

Voor de toonzetting van dit voor christenen existentiële onderwerp gebruikte de diepgelovige Haydn een eenvoudig maar bijzonder effectief procedé: hij ontwikkelde alle melodieën rechtstreeks vanuit de Latijnse tekst. In het eerste deel (na de inleiding) is dat goed te volgen: het ritme past exact bij de woorden 'Pater, pater', net zoals de volgende frasen. In het vijfde deel bestaat de melodie enkel uit twee tonen voor de twee lettergrepen 'Sitio' (Ik heb dorst).

Voorstelling van de Zeven Kruiswoorden van Christus (Nederland, 17e eeuw)

Daarnaast onderstreepte Haydn de tekst inhoudelijk met directe muzikale middelen. Wanneer in het tweede woord sprake is van het Paradijs, verandert het tot dan toe troosteloze mineur in een verzoenend majeur.

Dat het zesde deel ('Het is volbracht') het theologische zwaartepunt vormt, wordt benadrukt door een lange unisono passage aan het begin. Het gebruik van dempers in het zevende en laatste deel verwijst duidelijk naar de verheerlijking van de ziel.

'De zeven laatste woorden' zouden zacht eindigen, wanneer Haydn niet een kleine artistieke vrijpostigheid had begaan. Hij kon de verleiding niet weerstaan het slot nog eenmaal theatrale kleur te geven. Hij voegde een finale toe: het aardbevings-effect dat de evangelist Matteüs beschrijft om Jezus' dood te markeren – strikt genomen geen deel van de 'zeven laatste woorden'.

Haydns *Sieben letzten Worte unseres Erlösers am Kreuze* beleefden hun première op Goede Vrijdag 1787 in Cádiz. Naast de oorspronkelijke orkestversie – die vandaag wordt gespeeld – maakte Haydn een arrangement voor strijkkwartet. Toen hij enkele jaren later in Passau onverwacht een oratoriumversie met koor hoorde, gecreëerd door de plaatselijke kapelmeester, reageerde hij opvallend mild. Zijn concept om de melodieën rechtstreeks uit de Latijnse tekst af te leiden, maakte zo'n uitbreiding eigenlijk logisch. Haydn merkte slechts op: 'De zangpartijen zou ik beter behandeld hebben.' Hij verkreeg een afschrift en maakte vervolgens een eigen vocale versie, die tot op heden af en toe klinkt.

Arbeit und Struktur, Herrndorfs laatste woorden

Bij dit concert horen we geen bijbelwoorden zoals Haydn zich die destijds voorstelde. In plaats daarvan leest Gijs Scholten van Aschat de laatste woorden van een man die een advies van Mark Twain in daden omzette: 'Een man van betekenis moet zijn laatste woorden tijdig op papier zetten en de mening van zijn vrienden inwinnen. Hij moet er niet mee wachten tot zijn laatste uur, in de hoop dat hem op dat moment een briljante inval te binnen schiet.'

Die man is de schrijver Wolfgang Herrndorf. Geboren in 1965 in Hamburg werkte hij eerst als illustrator, onder meer voor het tijdschrift *Titanic*, voordat hij in 2010 met de jeugdroman *Tschick* een sensatie veroorzaakte. Wat weinigen wisten was dat Herrndorf toen al ernstig ziek was. Hij had een kwaadaardige, niet behandelbare hersentumor. Zijn gedachten en ervaringen over de strijd tegen deze tumor, de angst voor de dood en de reacties van zijn omgeving noteerde hij in een blog, oorspronkelijk bedoeld voor vrienden om herhaling te vermijden. Al snel groeide het uit tot een literair publiek project. In 2013 verscheen het als boek: *Arbeit und Struktur*, de twee pijlers die hem houvast gaven. De Nederlandse vertaling verscheen vijf jaar later, getiteld *Leven met het pistool op tafel - een Berlijns dagboek* (vertaling Pauline de Bok; Uitgeverij Cossee, 2018). Behoudens enkele aanpassingen door Gijs Scholten van Aschat is de tekst van vanmiddag op deze vertaling gebaseerd.

Ver weg van zelfbeklag: de exitstrategie

De geselecteerde teksten bestrijken bijna de gehele periode van *Arbeit und Struktur*. Vanaf het begin is duidelijk dat Herrndorf niet op medelijden uit is. 'Wat ik nodig heb, is een exitstrategie', schreef hij nuchter in april 2010, kort na de verwoestende diagnose. Voor hem, als atheïst, betekende dat een pistool aanschaffen. 'De zekerheid dat ik het zelf in de hand had, was vanaf het begin noodzakelijk voor mijn hygiëne van de geest.' Uiteindelijk zou hij dit beetje zelfbeschikking behouden. In het nawoord staat: 'Wolfgang Herrndorf deed wat hem te doen stond. Op maandag 26 augustus 2013 schoot hij zichzelf omstreeks 23.15 uur aan de oever van het Hohenzollernkanal door de mond in de hersenstam. Het kaliber van het

Wolfgang
Herrndorf

wapen was ongeveer 9 mm. Herrndorfs persoonlijkheid was door de ziekte niet veranderd, maar zijn coördinatie en ruimtelijk inzicht waren tegen het einde aangetast. Waarschijnlijk was het een van de laatste dagen dat hij nog in staat was de daad te plegen.'

Hoewel hij niet ontkende dat de ziekte hem fysiek en cognitief beperkte, bleef cynisme hem vreemd. 'Steeds dezelfde drie dingen die mij ontregelen: de vriendelijkheid van de wereld, de schoonheid van de natuur, kleine kinderen.' Hij citeert regisseur Christoph Schlingensief, die eveneens zijn ziekte creatief verwerkte: 'Zo mooi als hier kan het in de hemel niet zijn.'

'Een man van betekenis moet zijn laatste woorden tijdig op papier zetten en de mening van zijn vrienden inwinnen. Hij moet er niet mee wachten tot zijn laatste uur, in de hoop dat hem op dat moment een briljante inval te binnen schiet.'

– Mark Twain

Wat Herrndorf van een middag als deze zou hebben gevonden, blijft gissen. Vermoedelijk had hij sceptisch gereageerd op de koppeling van zijn teksten aan religieus geladen muziek. Zijn laatste instructies waren helder: 'Priesters met wapengeweld van mij weghouden. En als we toch bezig zijn: geen advertenties, geen kransen.' Over het bezoek van paus Benedictus XVI aan Berlijn in 2011 schreef hij spottend: 'Het is verbazingwekkend dat een samenleving het zich kan veroorloven een stad met miljoenen inwoners een dag lang lam te leggen vanwege het bezoek van een man die een idee dat vergelijkbaar is met het geloof in de paashaas, beschouwt als een gepaste levensbeschouwing voor volwassenen.'

Toch zou het hem waarschijnlijk hebben geamuseerd dat uitgerekend zijn teksten de plaats innemen van bijbelwoorden. Voor spiritualiteit

had hij – bij alle ironie en precisie – wel degelijk gevoel, zoals blijkt uit het volgende gedicht uit *Arbeit und Struktur*.

Wir treffen uns wieder in meinem Paradies
Und Engel gibt es doch
In unseren Herzen lebst du weiter
Einen Sommer noch
Noch eine Runde auf dem Karussell
Ich komm' als Blümchen wieder
Ich will nicht, dass ihr weint
Im Himmel kann ich Schlitten fahren
Arbeit und Struktur

naar een toelichting van Clemens Matuschek, oorspronkelijk geschreven voor de Elbphilharmonie & Laeiszhalle, Hamburg

**‘Steeds dezelfde drie dingen die mij ontregelen:
de vriendelijkheid van de wereld, de schoonheid
van de natuur, kleine kinderen.’** – Wolfgang Herrndorf

Joseph Haydn De zeven laatste woorden van onze Verlosser aan het kruis

- L'Introduzione (Maestoso ed adagio)
- Sonata I (Largo): 'Vader, vergeef hun, want ze weten niet wat ze doen.'
- Sonata II (Grave e cantabile): 'Ik verzeker je: nog vandaag zul je met Mij in het paradijs zijn.'
- Sonata III (Grave): 'Vrouw, dat is uw zoon', en tegen de leerling: 'Dat is je moeder.'
- Sonata IV (Largo): 'Mijn God, mijn God, waarom hebt U Mij verlaten?'
- Sonata V (Adagio): 'Ik heb dorst.'
- Sonata VI (Lento): 'Het is vollbracht.'
- Sonata VII (Largo): 'Vader, in uw handen leg Ik mijn geest.'
- Il terremoto (Presto e con tutta la forza)

Uitvoerenden

Riccardo Minasi | dirigent

- Italiaanse dirigent en violist
- eerste gastdirigent van Ensemble Resonanz in Hamburg
- artistiek leider Orchester la Scintilla in Zürich
- muziekdirecteur van Teatro Carlo Felice in Genua
- in 2012 medeoprichter van ensemble Il Pomo d'Oro, waarvan artistiek leider tot 2016
- van 2017 tot 2022 chef-dirigent van Mozarteum-orchester Salzburg
- muziekdirecteur van Teatro Carlo Felice in Genua van 2022 tot 2025
- dirigeerde voorts Orchestre Symphonique du Luxembourg, Orchestre National du Capitole de Toulouse, Berliner Philharmoniker, hr-Sinfonieorchester Frankfurt, Staatskapelle Dresden, Orchestra dell'Accademia Nazionale di Santa Cecilia, Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, Tokyo Metropolitan Symphony Orchestra en Koninklijk Concertgebouworkest
- leidde operaproducties bij De Nationale Opera (Mozarts *Zauberflöte* en *Rodelinda* van Händel), bij Glyndebourne Festival Opera (*Così fan tutte*) en bij Opernhaus Zürich, Staatsoper Hamburg en Opéra National de Lyon
- won met vier albums een Echo Klassik en drie keer een Diapason d'Or de l'Année met Ensemble Resonanz, onder meer met Haydns *Sieben letzten Worte*
- historisch adviseur voor Orchestre Symphonique de Montréal en met Maurizio Biondi redacteur van Bärenreiters kritische uitgave van Bellini's *Norma* (2016)

Gijs Scholten van Aschat | spreker

- opgeleid aan Toneelacademie Maastricht
- sinds seizoen 2010/2011 bij ITA (Internationaal Theater Amsterdam) en vertolkt(e) daar talrijke rollen
- speelde daarnaast bij het Nationale Toneel, Orkater, Het Toneel Speelt en ZT Hollandia en voor televisie
- Louis d'Or 1993 voor rol in *Decadence*; Gouden Kalf 1998 voor rol in tv-serie *Oud Geld*; Gouden Kalf 2004 voor *Cloaca*
- nominatie Gouden Kalf 2010 voor rol in film *Tirza*
- nominatie Louis d'Or 2016 voor rol in *Het jaar van de kreeft*
- auteur van novelle *Beretta Bobcat* en met regisseur Chris Mitchell van scenario voor horrorfilm *De Poel*

Ensemble Resonanz

- gevestigd in Hamburg, met een wereldwijd bereik van Wenen tot Tokio
- strijkersbezetting vormt de kern, die naar gelang het repertoire wordt uitgebreid
- overbrugt grenzen tussen klassieke en eigentijdse muziek
- democratisch en zonder vaste dirigent, maar mét violist/dirigent Riccardo Minasi als 'Principal Guest Conductor & Partner in Crime'
- werkt met componisten en met musici als violiste Patricia Kopatchinskaja, altvioliste Tabea Zimmermann, cellist Jean-Guihen Queyras en theatervormgever Annette Kurz
- ensemble in residence bij Elbphilharmonie Hamburg en in 'resonanzraum' St. Pauli – eerste 'urban chamber music club' van Europa – in verbouwde bunker uit WO-II; met concertserie 'urban string' vermengt Resonanz daar klassieke muziek met elektronische klanken en beeld
- **EERDER IN DE MATINEE** Zimmermann *Konzert für Streichorchester*, Schnittke *Monolog*, Britten *Lachrymae* & Hartmann *Vierde symfonie* (2012), Barber *Adagio for strings*, Hindemith *Trauermusik* & Bruckner *Strijkkwintet* (2013), Dvořák *Waldesruhe*, Selaeo *Ka Bohaleng*, Qhawe, Kea *Morata* & Lerato, Moore *Bay of Bisons*, Sollima *When we were trees* (2025)

eerste viool

Barbara Bultmann
Juditha Haeblerlin
Rebecca Beyer
Benjamin Spillner
David-Maria Gramse

tweede viool

Gregor Dierck
Swantje Tessmann
Skaistė Dikšaitytė
Christine Krapp
Tom Glöckner

altviool

Tim-Erik Winzer
Maresi Stumpf
David Schlage
Mari Viluksela

cello

Saerom Park
Saskia Ogilvie
Jörn Kellermann

contrabas

Sophie Lücke
Benedict Ziervogel

fluit

Tommaso Pratola
Marcos Villalobos Ortiz

hobo

Risa Soejima
Gonzalo Mejia

fagot

Volker Tessmann
Luka Mitev

hoorn

Tomás Guerra Figueiredo
Florian Cason
Victor Cosio Lanza
Cristina Cortés Panyella

trompet

Christopher Price
Markus Schwind

pauken

Bao-Tin Van Cong

HELP MEE

EN WAARBORG HET
UNIEKE KARAKTER EN
DE **HOG Kwaliteit**
VAN ONZE MATINEE

Uw steun is harder nodig dan ooit!
Word Vriend of Genoot. Of overweeg
de Stichting Vrienden van de Matinee
op te nemen in uw testament.

vriendenvandematinee.nl

Vrienden
van de Matinee

Uitgelichte concerten

14 MAART 2026, 14.15 uur

Ton Koopman dirigeert **Bach**

Amsterdam Baroque Orchestra
Ton Koopman dirigent

Bach Orkestsuite nr. 4 BWV1069
Bach Brandenburgs concert nr. 3 BWV1048
Bach Brandenburgs concert nr. 4 BWV1049
Bach Orkestsuite nr. 3 BWV1068

Ton Koopman dirigeert zijn orkest in een programma volledig gewijd aan Bach, zijn eerste liefde. Monumentale en dansante *Orkestsuites* en virtuoze en contrastrijke *Brandenburgs concerten* krijgen in handen van Ton Koopman ruimte om te ademen: transparant, energiek en geworteld in een diep historisch begrip van Bachs muzikale taal.

Colofon

UITGAVE NTR Klassiek
TEKST Clemens Matuschek
REDACTIE, OPMAAK Philip Leussink
FOTOGRAFIE Drew Gardner,
Huib van Wersch
ART DIRECTION Norbert Croonenberg
DRUK Ten Herkel Grafisch Compleet

© 2026 NTR ZaterdagMatinee, Hilversum

18 APRIL 2026, 13.30 uur

Brockes-Passion van Händel

PRJCT Amsterdam
Carolyn Sampson sopraan
Julia Lezhneva sopraan
Maarten Engeltjes countertenor & leiding
Fabio Trümpy tenor
Benedikt Kristjánsson tenor

Händel Brockes-Passion

Kort na Pasen brengt Maarten Engeltjes met PRJCT Amsterdam en befaamde collega's Händels *Brockes-Passion*. De dramatische en sterk beeldende poëzie waarmee de dichter Heinrich Brockes het Bijbelse lijdensverhaal vertelt, past Händels uitgesproken theaterinstinct als een handschoen.

Programmering en productie **NTR ZaterdagMatinee**

ARTISTIEK PROGRAMMEUR Frank Veenstra
PRESENTATIE NTR ZATERDAGMATINEE,
NPO KLASSIEK Hans Haffmans
PRODUCTIE Zane Gerenberga,
Dominique Slegers, Anita Wijnen
GELUIDSTECHNIEK PME-técnica/Koen Keevel
MARKETING & COMMUNICATIE Jorieke de Fretes,
Renske Homans, Mary Fan Zandkamp
RADIOREDACTIE Myrthe van Dijk
HOOFDREDACTIE NTR KLASSIEK Makira Mual
FINANCIËLE ADMINISTRATIE NTR & Stichting
Omroep Muziek